

PERCEPȚIA ARHITECTURII PRIN PRISMA CONCEPTULUI DE CRONOTOP

Ludmila MOKAN-VOZIAN¹

¹Facultatea Arte Plastice și Design, Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă",
Chișinău, Republica Moldova

*Autorul corespondent: Ludmila MOKAN-VOZIAN, e-mail mokan-vozian.ludmila@upsc.md

Rezumat: *Articolul vizează arhitectura ca habitat firesc, cotidian de existență a omului, care-i afectează starea psiho-emoțională și conștiința. În această ordine de idei, conștientizarea legilor percepției vizuale și psihologice ale arhitecturii constituie un reper important pentru studiul și înțelegerea acestora.*

Studiul în cauză se axează pe percepția arhitecturii prin prisma cronotopului, văzută ca una esențială, întrucât arhitectura este indisolubil legată de om și de activitatea sa, desfășurată în spațiu și timp. Or, timpul și spațiul reprezintă temele esențiale și perpetue ale arhitecturii. Autoarea analizează componentele cronotopului, percepute drept categorii dependente în discuția despre arhitectură, pentru că perceperea timpului prin arhitectură este posibilă doar spațial și pentru că experiența noastră cu privire la spațiu este condiționată de timp și memorie. În același context sunt descrise aspectele definitorii spațiului și timpului în arhitectură. Ideea de ansamblu marchează faptul că arhitectura este percepută într-un cadru unitar spațio-temporal, impresiile fiind fuzionate într-o singură imagine.

Cuvinte cheie: *arhitectură, percepție, cronotop, spațiu, timp.*

Omul trăiește într-o lume în continuă schimbare care conține o cantitate imensă de informații diferite, atât necesare, cât și mai puțin utile pentru existența sa. Și doar un fapt rămâne aproape neschimbat în viața omului – arhitectura. Pe fondul ei se desfășoară toate evenimentele omenirii, se scurge timpul, se schimbă epoci istorice, viziuni și valori, actualitatea formelor și materialelor, necesitățile și semnificațiile omenirii.

Arhitectura reflectă stilul de viață, simbolizează timpul și trăsăturile sale. Dar există o latură mai importantă a factorului timp în arhitectură. Considerând timpul ca o schimbare de stări, este importantă percepția în timp a spațiului arhitectural. O persoană se mișcă mereu în spațiu, privirea sa la fel, datorită acestui lucru, spațiul creat de arhitect se schimbă în fiecare moment în conștiința unei persoane. Diverse procedee, chiar și cele create întâmplător, spontan, dau naștere unor scenarii vizuale incredibile și au un impact enorm asupra noastră și a conștiinței noastre. Dar ele sunt capabile să producă o astfel de impresie doar în mișcarea noastră în timp și spațiu.

Omul nu poate ignora faptul asimilării senzitive și emoționale a tot ceea ce este nou, inclusiv a mediului creat de arhitect. Sentimentul de echilibru, armonie, conținut estetic și informațional obținute din impresie determină caracteristicile oricărei soluții spațiale și calitatea arhitecturii în ansamblu, reprezentând și un moment inconștient de acceptare, indiferență sau respingere categorică a acestora.

Diversitatea vizuală a mediului arhitectural reprezintă o bază importantă pentru contactul omului cu lumea exterioară. Arhitecții înșiși au vorbit în mod repetat despre caracteristicile psihologice ale percepției anumitor forme, elemente compoziționale și chiar spații individuale. La cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea, o nouă direcție în teoria arhitecturii marchează studiul impactului psihofiziologic al formei arhitecturale asupra omului. O contribuție deosebit de mare asupra studiului experimental al structurii imaginii, teoriei percepției în ansamblu, a fost adusă de școala de psihologie Gestalt (din germană *Gestalt* - integritate, structură, formă, imagine). Psihologia Gestalt este literalmente „psihologia formei”. Conceptul a fost dezvoltat în

anii '20 - '30 ai secolului al XX-lea de un grup de psihologi germani. Reprezentanții psihologiei Gestalt, printre care și Wolfgang Köhler [3], insistă asupra naturii perceptibile, nu conceptualizate, a procesului de generare a unei imagini. Această școală a acordat întotdeauna atenție studiului problemelor legate de mișcarea în compoziție și a efectuat numeroase experimente în acest domeniu. În această ordine de idei este abordată și problema percepției formelor arhitecturale prin prisma spațiului și a timpului.

Referindu-ne la spațiu în general, amintim că, într-o manieră foarte kantiană, acesta este considerat ca ceva care există ca o *construcție mentală, o proprietate a minții noastre, o formă pură a intuiției* [2]. În același context, observăm că, arhitectura, în opinia lui Gerrit Rietveld, este ceea prin ce „separăm, limităm și aducem la scară umană o parte a spațiului nelimitat” [6]. Or, arhitectura produce spațiu.

În „forma” sa finală, spațiul arhitectural este obiectivat, supus cuantificării și măsurării. Acest lucru este cel mai clar manifestat și activat în utilizarea perspectivei ca mod principal de reprezentare spațială. Perspectiva este însușită ca dispozitiv tehnic pentru controlul, ordonarea și cuantificarea materiei evazive a spațiului. Mai mult, percepția spațiului arhitectural include percepția distanței sau îndepărtării obiectelor arhitecturale unele față de altele.

Sarcina principală a arhitecturii este de a crea o unitate compozițională din elemente individuale. În cadrul lucrului arhitectural sunt analizate caracteristicile elementelor particulare ale planului, volumului, spațiului.

În opinia A.Bulatova [5], în cadrul percepției spațiilor arhitecturale de către om se evidențiază următoarele componente: *funcția*: impactul percepției holistice a funcționalității clădirii; *forma*: impactul formelor geometrice de bază ale clădirii; *culoarea*: impactul culorii și îmbinărilor cromatice a interiorului și exteriorului clădirii; *plasticitatea*: impactul elementelor decorative, a modificării formelor geometrice; *scara*: impactul dimensiunii clădirii și a elementelor sale unul față de celălalt, precum și în raport cu omul.

Principalii parametri ai percepției spațiului arhitectural se bazează pe caracteristicile primare ale spațiului: gradul de închidere sau deschidere a spațiului (determină extroversia sau introversia în sens psihologic); gradul de aliniere a limitelor geometrice (în plan psihologic determină limitele ”al meu – străin”); conceptul de spațiu intern-extern, de sus-jos al spațiului (în plan psihologic determină ușurința sau greutatea spațiului); conceptul de stânga-dreapta (formează orientarea în spațiu); conceptul față-spate (în sens psihologic formează senzația de perspectivă și dezvoltare, incertitudine sau încredere în experiență); conceptul de plinătate a spațiului (în plan psihologic formează senzația de slăbiciune sau forță); conceptul de strâmb – drept (în sens psihologic reflectă dinamica minții sau sentimentelor); conceptul de statică – dinamică (în sens psihologic reflectă pasivitate sau activitate) [5].

În prezent, ca parte a studiului percepției spațiilor arhitecturale, deosebit de actuală este și abordarea semiotică, prin analiza spațiilor arhitecturale, a expresivității, esteticii și întruchipării artistice a acestora din punct de vedere al semnelor și sistemelor simbolice, care afectează percepția spațiului arhitectural.

Utilizarea semanticii ca instrument, face posibilă extinderea semnificativă a spațiului arhitectural și implementarea continuității: includerea elementelor recunoscutibile ale trecutului în noi forme și compoziții.

Principalele aspecte ale formării spațiului arhitectural sunt: *semantic* – analiza laturii funcționale și morfologice a structurii arhitecturale; *estetic* – analiza laturii morfologice a spațiului din punct de vedere al elementelor compozițional-artistice; *tehnologic* – analiza spațiului din punct de vedere al particularităților tehnice; *emoțional-psihologic* – analiza expresivității spațiului; *funcțional* – indicatori calitativi și cantitativi ai proceselor vitale desfășurate într-un anumit spațiu; *ecologic* – analiza parametrilor natural-climaterici ai spațiului; *morfologic* – analiza calitativă și cantitativă din punct de vedere a laturii materiale a realizării spațiului; *evolutiv-genetic* – stratificarea temporală, care include diverse elemente de soluții arhitecturale.

Omul este capabil să perceapă spațiul arhitectural integral, complex, precum și în detaliu, evidențiind anumite elemente ale compoziției. Aceasta este o manifestare a fenomenelor gestalt – selectarea unei figuri din fundal.

Conform principiului gestalt, integritatea este indubitabil o prioritate pentru percepție, întrucât este mai economă pentru activitatea psihicului uman – figurile întregi se pretează la procesarea perceptivă mai rapidă.

Respectiv, disconfortul în percepția spațiilor arhitecturale este cauzat de figuri și compoziții disproporționale, care încalcă raportul armonios al formelor clădirilor în sine, a dimensiunilor între ele, precum și în raport cu spectatorul.

Pe lângă formele și spațiile în sine, specificitatea culorii la fel afectează armonia percepției. Este important a ține cont de impactul psiho-emoțional al anumitor culori asupra omului. Acest lucru sporește semnificativ gradul de armonie și confort pentru percepția spațiului arhitectural.

Condițiile în care timpul poate intra în arhitectură sunt și mai limitate decât cele stabilite pentru spațiu.

Arhitectura infiltrează în sine geneza conceptuală de înghețare a timpului. Aici, timpul este împachetat într-o linie istoricistă a progresului, unde arhitectura își asumă dreptul de a se exprima într-un gest de progres tehnologic și formal.

Astfel, pare că timpul poate fi păstrat în interiorul arhitecturii, fie din punct de vedere tehnic, fie din punct de vedere reprezentativ.

Pare să existe ceva imposibil în afirmația lui F. Schelling că „arhitectura este muzica înghețată”, parcă am presupune că arhitectura reprezintă un mediu mut atunci când este lipsit de memoria temporală.

În toate etapele existenței sale, arhitectura este asociată cu *mobilitatea* formelor procesului vital (produsă în timp): transformări mentale în faza de proiectare, schimbări materiale în timpul construcției și regândirea constantă a obiectului creat. Astfel, nu ne putem referi la arhitectură, menționând doar caracteristicile sale spațiale. Aspectul timpului devine la fel de important ca și categoria mai evidentă a spațiului.

Totul este supus timpului, arhitectura nu face excepție.

Din punct de vedere fizic, timpul afectează învechirea materialului, rezistența structurilor. Fiecare clădire are o durată de viață și adesea depinde direct de funcția pe care o va îndeplini.

De-a lungul anilor, s-a schimbat și timpul consumat la proiectarea și construcția obiectelor arhitecturale. Tehnologiile moderne fac posibilă comprimarea timpului de producție al unei clădiri de mai multe ori.

Clădirile sunt create inițial ținând cont de timpul de utilizare. De exemplu, un șopron și o catedrală se disting profund prin perioada existenței lor.

Timpul ajută la divizarea istoriei arhitecturii în perioade și stiluri corespunzătoare epocilor istorice.

Datorită construcțiilor arhitecturale, devin evidente multe aspecte ale culturii și tradițiilor secolelor trecute.

Pe lângă cele menționate, observăm că trăind schimbări de ordin tehnologic, legate de invenții științifice, evoluții economice, transformări culturale, trecem și printr-o percepție a timpului. Obiceiurile, tiparele de gândire și valorile se modifică toate odată cu această dinamică. Arhitectura este, de asemenea, parte din ciclul vieții și servește pentru a reconstrui calitatea după transformări majore, care a devenit o funcție a timpului în lumea de astăzi. Transformarea rapidă a mediului prin intermediul arhitecturii este afectată de stilul nostru de viață, dar, de asemenea, influențează viața noastră de zi cu zi.

Arhitectura, în raport cu fenomenul spațiu-timp, implementează necesitățile cognitive, semantice, emoționale, vorbește despre trecut și viitor, reflectă anumite valori.

În cazul studiului dat, separarea termenilor spațiu și timp a servit ca o abstracție, pentru a facilita descrierea fenomenelor examinate. Insistăm, însă, asupra faptului că percepția arhitecturii

este necesară doar prin prisma conexiunii ordonate a coordonatelor timp-spațiu, altfel spus, a conceptului de cronotop, definit de către Mikhail Bakhtin "ca o interconexiune esențială a relațiilor temporale și spațiale" [4]. Or, semnele timpului sunt dezvăluite în spațiu, iar spațiul este înțeles și măsurat.

În arhitectură, spațiul și timpul sunt cuantificați pentru a reprezenta mișcarea, fapt expus cel mai explicit în *Spațiul, timpul și arhitectura* lui Sigfried Giedion. Percepția spațiului este, așadar, un proces complex care este influențat de experiența anterioară, iar percepția timpului influențează spațiul construit cu toate cerințele vieții cotidiene.

Referințe

1. GIEDION, S. *Space, Time and Architecture: The Growth of a New Tradition*. Cambridge: Harvard University Press, 1967.
2. KANT, I. *Critica rațiunii pure*. București: IRI, 1994.
3. KÖHLER, W. *Gestalt Psychology: The Definitive Statement of the Gestalt Theory*. New York – London: Liveright, 1970.
4. BAKHTIN, M. *Formy vremeni i chronotopa v romane: Ocerki po istoriceskoi poetike* [online]. [accesat 12.10.2022]. Disponibil: <http://philologos.narod.ru/bakhtin/hronotop/hronmain.html>
5. BULATOVA, A. *Psihologiya stroitelstva: vospriyatie chelovekom arhitekturnyh form i prostranstv* [online]. [accesat 12.10.2022]. Disponibil: https://spravochnick.ru/psihologiya/psihologiya_stroitelstva_vospriyatie_chelovekom_arhitekturnyh_form_i_prostranstv/
6. The responsibility of form [online]. [accesat 14.10.2022]. Disponibil: <https://theresponsibilityofform.wordpress.com/2016/01/05/9-a-promenade-through-other-spaces/>